

Překladaři by text především neměl drkotat jako žebříňák na polňače

Rozhovor s Miroslavem Jindrou

Po roce opět s čerstvým laureátem Státní ceny za překladařské dílo. Letos o překládání z povolání, výuce překladař, intelektuálním obžerství z poezie a Hlavě XXII.

in: Plav, 11. číslo – listopad 2009, „Jindra Levý“,

Viktor Janiš: Jak ses vlastně dostal k literatuře? Překládal sis něco už pro sebe na střední škole?

Miroslav Jindra: To ne. Já jsem studoval na tehdy dost prestižním (bohužel výlučně chlapeckém!) reálném gymnáziu ve Slovenské ulici na Vinohradech; maturitu jsme ovšem skládali ve velmi podebraném roce 1948, brzy po Únoru, což pro závěr středoškolského studia a vstupu na vysokou školu nebyla právě příjemná kulisa. Během studia jsme měli šest let latinu (dodneška za ni vzdávám díky antickým bohům a lituji, že ve středoškolských výukových programech teď silně živoří) s výtečným profesorem Petrtilcem (za spelling jeho jména už po těch letech neručím), ale angličtinu nás naneštěstí po většinu doby z kádrové nouze učil (prý) výborný franštinář, milý, rozšafný pán, který ale nebyl o moc lekcí před námi; já jsem s tímto předmětem neměl žádné problémy, protože jsem se učil anglicky už od sedmi let (byť ne zrovna nadšeně) díky osvícené babičce, která mi platila soukromé hodiny. Nejvíce mě ovšem bavila čeština – na tu jsme měli milovaného třídního profesora Jaroslava Janů, velkého a citlivého znalce moderní poezie, který hojně psal i literární kritiky do novin. Organizoval pro nás nepovinné literární semináře, které měly už vyložené vysokoškolskou úroveň; pamatuji se, že já jsem měl v sextě referát o Waltu Whitmanovi a v septimě o sumerském eposu o králi Gilgamešovi. Díky zájmu o literaturu a především o českou moderní poezii, který ve mně pan profesor Janů probudil, jsem se potom hlásil na pražskou filosofickou fakultu k učitelskému studiu češtiny, a protože to tehdy muselo být studium dvouoborové, zkombinoval jsem ji s angličtinou. Přijali mě, přestože jsem při přijímačkách na tenkrát už silně zrudlé fakultě musel mj. čelit otázce, zda Otokar Březina (básník, kterého jsem si samozřejmě velmi vážil) „má ještě co říci našemu dnešku“; v té revolučně disponované komisi seděli naštěstí nepříliš poučení, zato světlými zítřky zmámení studenti z vyšších ročníků, a tak jsem z té pasti drze vykličkoval nesmyslným blábolem o tom, že snad ano, protože Březinovy Ruce lze přece chápat jako ruce dělnické. V prvním semestru jsem měl ještě příležitost chodit na přednášky takových skvělých pánů, jako byli Václav Černý, J. B. Kozák nebo Albert Pražák, kteří ovšem byli z fakulty brzy vypuzeni a literárněvědná složka bohemistiky pak pod silnými ideologickými tlaky postupně značně degenerovala. Zato složka lingvistická korodovala mnohem pomaleji a například profesoru Vladimíru Šmilauerovi, velkému bohemistovi, vynikajícímu pedagogovi a vzácnému člověku, vděčím za mnohé vědomosti, které mi dodnes pomáhají zvládat základy překladařského pachtění. Nicméně se kupodivu ukazovalo, že anglistika je přece jen vůči dobovým tlakům jaksí odolnější, a díky osobnostem jako profesor Vančura, velmi poučený, i když někdy dost svérázný znalec anglicky psaných literatur, ale především lingvisté profesori Trnka, Vachek a Poldauf, vesměs báječní lidé, se můj hlavní zájem přenesl na anglistiku. Během studia jsem si sice leccos jen tak pro sebe cvičně přeložil, ale ven jsem s tím nešel.

VJ: Jak ses dostal k prvnímu překladaři?

MJ: Vyhrál jsem konkurz. V době, kdy jsem absolvoval anglistiku a bohemistiku (v roce 1952) a získal doktorát filozofie (v roce 1953), jako jeden z posledních podle ještě předválečného modelu (s dizertační prací posuzovanou dvěma profesory, Trnkou a Vachkem, dvěma oborovými rigorózními zkouškami – velkým rigem z anglistiky a malým z experimentální fonetiky u prof. B. Hály – a náročným rigorózním z filozofie u dvou profesorů, to všechno v jeden den; proto se mi později vůbec nechtělo ucházet se o hodnost CSc.), se ustavovalo nové nakladatelství s názvem SNKLHU

(Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění), pozdější Odeon. To se brzy rozhodlo vytvořit si vlastní okruh nových překladatelů; dostal jsem příležitost účastnit se tříkolového konkurzu na překlad vrcholného díla anglického sentimentalismu, románu Olivera Goldsmithe *The Vicar of Wakefield*, a z patnácti účastníků jsem ho vyhrál. To dílo vyšlo potom v roce 1954, ovšem npracoval jsem na něm sám, ale společně s kolegyní ze studií a svou první ženou Alenou Jindrovou-Špilarovou, která stejně jako já dosud pilně překládá.

VJ: Jak se ti překládalo v tandemu s tvou ženou? Oba jste dnes výrazné osobnosti českého překladu, nehádali jste se nad konkrétními řešeními?

MJ: Samozřejmě občas ano, i když nijak zuřivě. Měli jsme dost zvláštní metodu – po důkladném prodiskutování toho, jak na to půjdeme, jsme překládali střídavě každý jednu kapitolu, pak jsme si svoje texty vyměnili, vzájemně zredigovali a dohodli se na výstupní verzi. Nedávno jsem se na ten překlad – pořízený před více než půlstoletím – díval a s překvapením zjišťoval, že bych v něm toho ani teď moc neměnil; nijak nezestárl – zřejmě proto, že vzhledem k starobylosti originálu bylo třeba usilovat o jistou archaizující stylizaci, a ta bývá vůči zubu času mnohem odolnější než texty v době překladu současné.

VJ: Jak vůbec bylo těžké prosadit se jako překladatel v padesátých a šedesátých letech? Živil se tím někdo na plný úvazek?

MJ: Takových moc nebylo; koneckonců jich není mnoho ani v současnosti, že – ty sám jsi ovšem díky svým překladatelským dispozicím a obdivuhodné výkonnosti a vytrvalosti dost výjimečným dokladem toho, že když se chce a umí se to, tak to jde. Pravda je, že pro většinu z nás je překládání vítaným doplněním toho či onoho úživného základního povolání. I já sám, ačkoli mi vyšlo přes šedesát knižních překladů, často dost rozsáhlých (vedle kratších textů a překladů poezie), jsem celý život působil jako vysokoškolský pedagog a překládal takzvaně „ve volném čase“. A pokud jde o ta padesátá a šedesátá léta – když ses jako překladatel už jednou osvědčil, a tedy prosadil, neměls obvykle o práci nouzi; to ovšem platilo i potom a platí dodnes, i když asi především o překládání z takových „světových“ jazyků, jako je ta naše angličtina – překladatelé z tzv. „malých“ literatur (žádná dobrá literatura není samozřejmě malá) to vždycky měli a mají nesporně horší.

VJ: Chodil jsi do redakcí s vlastními tipy, nebo sis nechal romány k překladu nadělovat od redaktorů?

MJ: V mém případě platí převážně to druhé – za celou svou kariéru se mi podařilo úspěšně něco doporučit asi tak sedmkrát.

VJ: Tvůj životní autor je Joseph Heller. Jaké bylo překládat *Hlavu XXII*, když už tu patnáct let existoval překlad Jaroslava Chuchvalce?

MJ: Zcela upřímně – já jsem četl román *Catch-22* okouzleně jen v originále, brzy potom, co v Americe vyšel. Chuchvalcův překlad jsem neznal (což je jenom dobře – když člověk překládá něco, co už přeložil někdo jiný před ním, vyhne se tím dvěma protichůdným rizikům: nemůže se nechat svést již hotovými řešeními, ale především se nemusí nutit do formulací zcela jiných, jen aby neupadl v podezření, že opisuje). Pokud vím, když ten slavný válečný román chtěli v Odeonu vydat podruhé (poprvé, myslím, vyšel v *Mladé frontě*), zjistili, že sice není vůbec špatný, ale že překladatel, pan Chuchvalec, není vůbec literárněteoreticky orientován a nepřihlížel proto k tomu, že se v tom textu velmi výrazně odráží konstrukční koncepty absurdního divadla, v době vzniku románu velmi populární; *Hlava XXII* je vlastně odvážný pokus aplikovat postupy absurdního dramatu na velkou prozaickou plochu (i když Heller sám prý měl k takovéhle interpretaci svého opus magnum výhrady – nicméně třeba jeho práce s motivem Snowdonova umírání je v tomto

ohledu naprosto příznačná). Můj překlad je tou první verzí poznamenán pouze v jednom bodě: neměl jsem možnost vymyslet jiný název díla – musel jsem převzít Chuchvalcův, protože kniha se u nás už v jeho podání a s jeho titulem (mimořádně úctyhodně chytrým!) hluboko zaryla do čtenářského povědomí. Jeho překlad jsem si přečetl teprve poté, co vyšel ten můj; měl bych k němu výhrady, to jistě, ale přesto ho velmi respektuji. Nejsem to já, kdo by měl rozhodnout, je-li ten můj lepší (přirozeně věřím, že je, jak jinak), a pokud ano, popsat v čem a do jaké míry; je mi ovšem známo, že srovnání obou překladů bylo nejméně dvakrát tématem diplomové práce.

VJ: Jací další autoři tě při překládání opravdu bavili?

MJ: Musím odpovědět, že nakonec asi v podstatě všichni – možná někteří víc, někteří méně; když totiž člověk musí v nějaké knize, obrazně řečeno, obrátit naruby každé slovo, nemůže k ní tak či onak nepřilnout – bez toho by asi sotva dokázal dílo úspěšně zpracovat. Některé věci jsem ovšem miloval už v okamžiku, kdy jsem se k jejich překladu celý šťastný zavazoval – práce autorů jako William Faulkner, Bernard Malamud, Kingsley Amis, Gore Vidal (samozřejmě víc brilantní Duluth než stejně chytrý, ale přece jen „sušší“ Burr), Michael Cunningham, John Updike a řada dalších; v poslední době to samozřejmě byla Cohenova Kniha toužení (mě vůbec čím dál víc láká překládat poezii – bývá to velké, adrenalinově riskantní intelektuální dobrodružství) a nejčerstvěji právě vycházející Everyman Philipa Rotha (po dlouhých úvahách česky s titulem Jako každý člověk).

VJ: Zažil jsi osobně zásahy cenzury? Fungovala u tebe i autocenzura?

MJ: Od konce čtyřicátých do konce osmdesátých let, s pauzou několika měsíců v letech 1968–1969, byla cenzura vydávání knih, chránící čtenářstvo před „škodlivými ideologickými vlivy“, velmi snaživá; naštěstí ji často realizovali lidé hloupí a omezení, které bylo v mnoha případech možné úspěšně mást a klamat. Když se zpětně přehledne, co všechno se za té ideologicky ostražitě totality podařilo díky chytrým a často velmi riskujícím redaktorům, komentátorům i překladatelům naprosto legálně vydat, je možné až žasnout – odvažují se odhadnout, že takových osmdesát, možná devadesát procent opravdu kvalitních děl, která se tehdy v širém světě zrodila, se do rukou českých čtenářů, jistěže někdy s jistým nežádoucím zpožděním, dostala. Cenzurní tlak také průběžně kolísal – v padesátých letech a za normalizace v sedmdesátých letech kulminoval, v letech šedesátých a osmdesátých slábl. Já osobně mám v tomto směru příznačnou zkušenost se svým po Hlavě XXII komerčně nejúspěšnějším překladem, jímž se staly Medojedky amerického hemingwayovce Roberta Ruarka (zatím byly vydány už nejméně osmkrát). Můj překlad vyšel poprvé v roce 1973, což znamená, že jsem na něm pracoval v době nejtužší „normalizace“. Režim byl tehdy mimo jiné i velmi pruderní, takže román by nemohl vyjít, kdybych při překladu poněkud neztlumil určitou (z dnešního hlediska až směšně nevinnou) otevřenost několika sexuálních scén a především nezakamufloval jisté místo, kde je hrdina románu během reportážní mise v neklidné Africe varován, aby si dával pozor, protože by tam právě dvě znepřátelené skupiny domorodců mohly po sobě začít střílet československými kulomety – příklad autocenzury, která umožnila knihu vůbec vydat: zveřejnit, že ono tak mírumilovné socialistické Československo tehdy vesele prodávalo zbraně i do míru velmi nebezpečných oblastí světa, nebylo samozřejmě možné; v dalších dvou vydáních, ještě „za totáče“, jsem se mohl odvážit text postupně „znenamnit“, ovšem ty československé kulometry se mohly objevit až ve vydáních po roce 1990.

VJ: V přehledu svých překladů nikdy neuvádíš významný román Thorntona Wildera Devět měst, který pod tvým jménem vyšel roku 1976. Za tím se jistě skrývá zajímavý příběh, ne?

MJ: Svým způsobem velmi zajímavý. Ten román – vyšel v odeonském Klubu čtenářů – jsem totiž nepřekládal já, ale Karel Kyncl se svou ženou Jiřinou. Byl to jeden z více než šesti set vydaných knižních překladů a překladů inscenovaných divadelních her převážně z let sedmdesátých a osmdesátých (tedy z údobí dvaceti let mezi vojenskou okupací Československa v roce 1968 a

listopadovou revolucí), kdy normalizační režim značnému počtu „nežádoucích“ osob – a tedy i mnoha překladatelům – tvrdě znemožňoval pracovat. A protože jim začasté bránil v jakékoli úživné činnosti (Karel Kyncl nesměl tehdy ani prodávat na nádraží zmrzlinu), došlo k tomu, že (jak to trefně vyjádřil Antonín Přidal) z pookupačních střež muselo do české literární produkce spadnout slovo „pokrývač“ a tvorbu zamlčovaných překladatelů pak v poměrně velkém rozsahu kryli svým jménem vyloženě konspirační cestou jejich kolegové či přátelé, kteří momentálně překládat mohli, samozřejmě s nezbytnou organizační podporou odvážných, ztrátu zaměstnání riskujících nakladatelských redaktorů. V tomto konkrétním případě byla organizátorkou vynikající odeonská redaktorka (a sama výtečná překladatelka) Eva Kondrysová; ta se ovšem angažovala v celé sérii jiných podobných akcí, nejen pokud šlo o Kynclovy (ty kryla i ona sama spolu s dalšími „pokrývači“ – bylo nás celkem osm). Já jsem předtím Karla Kyncla osobně neznal, zato paní Jiřinu jsem pár let předtím učil v kurzech angličtiny, které pro novináře, zaměstnance redakcí a nakladatelské pracovníky pořádala Četka. Zřejmě to byla právě Eva Kondrysová, která zařídila, že jsem pak za toho Wildera dostal finančně podloženou výroční překladatelskou cenu Odeonu. Místo Kynclových jsem ji pak oficiálně v Klubu spisovatelů na Národní přejímal s velmi smíšenými, ba trapnými pocity – mimo jiné i proto, že mi byla přičtena nejen za překlad zmíněné knihy, ale též „za dosavadní překladatelskou činnost“ (pro Odeon jsem tehdy překládal už přes dvacet let), a Karel Kyncl nevývratně trval na tom, že se o ni tedy se mnou musí „šábnout“. Nesmírně rád ovšem se ženou vzpomínáme, že pak o hodně později, ovšem ještě předtím, než manželé Kynclovi opustili v roce 1982 republiku a vydali se do Anglie (režim jim povolil vystěhování výměnou za ztrátu československého občanství – to jim pak bylo v roce 1990 vráceno a Karel se zanedlouho stal velmi úspěšným a populárním zpravodajem českého rozhlasu v Británii), se nám s nimi podařilo podniknout přímo heroický celovečerní tah po pražských vinárnách, který skončil až někdy v ranních hodinách kdesi na Václavském náměstí. Karel Kyncl byl úžasné zábavný společník a skvělý chlap.

VJ: Jak moc se liší překládání dnes a před revolucí?

MJ: Naprosto zásadně v mnoha ohledech. Především v čistě pracovním smyslu – já jsem sice prakticky od počátku překládal „do psacího stroje“, ale nemálo překladatelů psalo v době, kdy jsem začínal, ještě tužkou nebo perem a svoje výtvořky svěřovalo opisovačkám. Nebyly spolehlivé dvojjazyčné slovníky – já jsem odjakživa pracoval většinou jen s výkladovými. O počítačích, z nichž je teď tak jednoduché přivádět na svět v podstatě už hotový text, natož o internetu, přes který lze celkem snadno a rychle řešit valnou většinu problémů s reáliemi, se nám ani nesnilo (my jsme tehdy museli pokorně obtěžovat pracovníky nejrůznějších univerzitních kateder či akademických ústavů). A objevit spolehlivého cizího mluvčího, s nímž bylo možné konzultovat jazykové nejasnosti, byla výhra v loterii.

Od roku 1990 se jak ve vydavatelské oblasti obecně, tak přímo v překladatelské činnosti začaly rovněž výrazně odrážet zásadní společenské a hlavně ekonomické změny, kterým Listopad před dvaceti lety otevřel cestu. Zaplat'pánbůh zmizela jakákoli regulace shora, nakladatelský výběr není ničím omezován. Ovšem má to i svoje negativní stránky – trh je nevyhnutelně zahlcován knižní produkcí často velmi pochybné hodnoty, která pod sebou na knihkupeckých pultech často pohřbívá věci neskonale kvalitnější; podobně jako ve vydávání novin a časopisů nezadržitelně vítězí myšlení vykleš'ující bulvár, podléhá i knižní čtenářstvo návalovému tlaku převážně zábavného, pohodlného čtiva a ztrácí zájem o díla, při jejichž četbě je zapotřebí také trochu namáhat mozek (pohodlným čtivem samozřejmě nemyslím dobrou sci-fi nebo fantasy ani kvalitní detektivky, protože si myslím, že ty náš mozek udržují často ve formě účinněji než povýšeně se tvářící, ale především vcelku mělké, prázdné, nedomrlé texty s ambicí literární „serióznosti“, a hlavně třeba záplavu tzv. četby pro ženy harlekýnského typu nebo návodných textů se zaručeně spolehlivými instrukcemi, jak získat bohatého partnera nebo věrnou a vstřícnou partnerku, popřípadě dosáhnout úspěchu v sexuálním provozu nebo v podnikání). Kde jsou ty časy, za kterých každý čtvrtěk, kdy vycházely nové knížky, stávaly před pražskými knihkupectvími nezřídka stometrové fronty – stačilo, když se

rozkřiklo, že vychází nějaký zajímavý současný americký román. Přesto díky literárním bohům za to, že teď může bez jakýchkoli omezení vycházet a také vychází spousta nádherných a cenných knížek, a to nepochybně i v oblasti překladové literatury. Třebaže hlad po nich je mnohem menší, než býval v oněch čtyřiceti letech cesty k pseudosvětlym zitrkům, kdy krásná literatura suplovala mnoho niterných duševních lidských potřeb, jež jsou nyní v nesešňěrované společnosti dle libosti naplňovány jinak, i když často bohužel méně ušlechtilé. Nejdůležitější je, že těm, kdo ji bytostně potřebují k životu, je bohatě k dispozici.

A konkrétně k překladům: Bylo už nesčetněkrát konstatováno, že po zrušení režimní regulace toho, co může vycházet, vzrostla v důsledku nárazového hladu po žánrech, které se dříve nesměly vydávat, enormně i poptávka po překladatelích. Těch zdaleka nebylo k dispozici tolik, kolik bylo zapotřebí, a zavedení, renomování překladatelé se většinou textům, které pokládali za literárně méněcenné či přímo pokleslé, raději vyhýbali. A tak začala bez větších skrupulí překládat i řada lidí k tomu ne kvalifikovaných a úroveň překladů, vydávaných často novými nakladateli, jimž nešlo o kvalitu, ale především o kšeft a pokud možno rychlý zisk, šla někdy až neuvěřitelně dolů. V posledních letech se ovšem celková situace přece jen zdatelně zlepšila. A je především nesmírně významné, že překládá stále víc výtečně připravených, nadaných mladých lidí, takže jsem optimista a věřím, že o budoucnost především literárního, uměleckého překladu u nás není třeba se obávat.

VJ: Dokážeš po těch letech odhadnout, jak dlouho ti bude trvat překlad románu či povídky? Je překládání s rostoucími zkušenostmi lehčí?

MJ: K tomu poslednímu – určitě ne. Čím více toho člověk ví, možná i umí, tím víc si uvědomuje rizika, nebezpečí a nástrahy, které na něj při překládání číhají, a cítí stále větší odpovědnost k originálnímu dílu a jeho autorovi. A k tomu časovému zřeteli – do jisté míry je samozřejmě nutné mít rámcovou představu, kolik pracovního času překlad zabere, ale někdy se to pak s realizací nemusí krýt. Pravda je, že když jsem kdysi za podstatně jiných obecných okolností překládal pro různá pražská nakladatelství, málokdy bylo časově tak těsno, jako obvykle bývá nyní. V padesátých až osmdesátých letech někdy od odevzdání překladu trvalo běžně až přes rok, než potom vyšel, a moc se nedělo, když překladatel odevzdání svého díla třeba i podstatně zpozdil. Mělo to i velmi kladné aspekty – třeba v Odeonu, v nakladatelství, které mělo oficiální gesci pro vydávání překladové produkce, pracovala početná skupina redakcí, podle jednotlivých jazykových oblastí, a jejich vrcholně vzdělaní, zkušení a odborně kvalitní členové měli na redakční přípravu textu víc než dostatek času; pokud se nemýlím, norma pro ně byla zredigování dvaceti stránek za pracovní den – ve srovnání se současnou situací, kdy nakladatelství často ani žádné redaktory nezaměstnávají, něco naprosto absurdního. Tak to v zásadě fungovalo i v ostatních nakladatelstvích, která vydávala přeloženou literaturu, a nezbytně se to odráželo v obecně velmi vysoké kvalitě publikovaných překladů. Vyložené textové zmetky by tehdy prostě nemohly vyjít. Naštěstí časem tyto přímo krizové výchylinky začaly postupně mizet a dnešní situace je v tomto ohledu už zřetelně méně dramatická. I ve vydavatelské sféře musí ovšem podnikatelské úsilí dbát na dosahování co nejnižších finančních nákladů a dostávat svoje zboží, tj. knížky, na trh co nejrychleji a nejlaciněji; překladatel ovšem pracuje z povahy věci trochu jinak než třeba pekař, a tak ani jeho výkon nelze normovat obdobně jako ten pekařův. Při překladatelském prodírání hustým mlázím, do kterého nás autor originálu nezřídka nutí se nořit, občas nepředvídatelně vážneme, a nemáme-li nemile snižovat úroveň svých výkonů, potřebujeme pak na ně více času, než jsme počítali. Já osobně nejsem vůbec rád, že jsem taky někdy zahrál nakladatelům na nervy a odevzdal svůj překlad později, než bylo plánováno, ale stejně asi takřikajíc letzten Endes budu vždycky snahu o dosažení co nejvyšší kvality svého díla stavět nad termínovou dochvilnost, pokud by se měla na jeho úrovni nějak výrazně negativně projevit (samozřejmě nesmí řádově jít o dlouhé měsíce, ale maximálně o pár týdnů).

VJ: Dlouhá léta jsi měl na FF UK i leckde jinde překladatelské semináře. Myslíš si, že se překládání dá naučit?

MJ: Do určité míry jistě ano – to, čemu bych říkal překladatelské řemeslo, lze bezesporu soustavně zkvalitňovat, ovšem pokud je překladatel ochoten na sobě vůbec nějak vědomě pracovat a svou činnost sebekriticky reflektovat. Jsem ovšem přesvědčen, že bez určité dávky nadání, bez nezbytných základních dispozic k citlivé práci s jazykem a s literárním textem, to moc dobře fungovat nemůže.

VJ: Máš nějaký překladatelský vzor nebo třeba překladatele, na jehož překlady se vyloženě těšíš?

MJ: Takových vzorů by bylo víc – ale snad jeden za všechny: pro mne je od studentských let nedostižným mistrem překladu Pavel Eisner, jeden z největších milovníků a milenců češtiny, neprávem trochu zapomínaný; brzy po druhé světové válce se mi dostal do rukou jeho epochální překlad románu Thomase Manna Doktor Faust a naprosto mě ohromil; překladatelská kritéria se možná od té doby změnila a dnes už by mě ten jeho převod tak neokouznil, ale už tehdy jsem si uvědomil, co asi musí překladatel všechno vědět a umět, aby byl práv dílu, které transponuje do jiného jazykového média. A pokud jde o to těšení – vážím si práce mnoha svých kolegů, s napětím čekám, čím mě příště zase překvapí, ale nebudu nikoho jmenovat. Taky mám vždycky velkou radost, když mohu vzít do ruky překlad někoho ze studentů, kteří kdysi chodili na moje semináře a jež se drze odvažují pokládat aspoň trochu za „své žáky“, a konstatovat, jak je dobrý. To mě svým způsobem těší víc, i když jinak, než když vyjde nějaký překlad mně.

VJ: Je aspoň teoreticky možný překlad bez chyb? A pokud je v každém překladu nějaká chyba a všichni jsme svým způsobem vinni, že jsme něco nevěděli či něco jiného přehlédli, mají smysl překladatelské anticeny jako Skřípec?

MJ: Bezchybný překlad je nedostižný ideál, meta, k níž se můžeme více či méně přibližovat, ale na které nikdy nestaneme. Koneckonců není přece vůbec stanoveno, podle čeho vlastně kvalitu překladu objektivně zjišťovat – já jsem například přesvědčen, že jakkoli nesporně vadí, že se v přeloženém textu vyskytují nepříjemná přehlédnutí a závady dané omyly v převodu lexikálních jednotlivostí (samozřejmě pokud nejde o pomýlení vyloženě frapantní až směšná a není jich větší než malé množství, mohu-li parafrázovat marihuanovou legislativní terminologii), je mnohem závažnější, **když se překladateli nepodaří postihnout celkové vyznění a styl díla, natož když jeho (český) text drkotá jako žebříňák na kamenité polní cestě.**

A k té anticeně? Určitě smysl má – je koneckonců pouze jedna, a jejím posláním přece není hnidopišsky upozornit na překladatelská selhání v jednotlivostech – nikdo není a ani nemůže být dokonalý, a to ani v té naší překladatelské branži. „Skřípci“ by mělo jít o zásadní překladatelská a nakladatelská selhání. Když se u nás už vlastně před řadou let rodil, byl náš knižní trh zaplevelen či přímo zaplaven překladatelskými zrudami takových rozměrů, že hrozila záhubná překladová pandemie. U překladové velmoci, jakou je naše země (málokde vychází odjakživa tolik „překladů na hlavu“ jako u nás), to bylo na pováženou, a zjišťujeme-li nyní, že situace se už znatelně zlepšila, musíme také uznat, že anticena „Skřípec“ k tomu svým způsobem nepochybně přispěla. A protože překladatelská role stále ještě neposkytuje tak kvalitní úrodu, jakou by plodit měla a mohla, „Skřípec“ může plnit svou pozitivní výstražnou funkci jistě i v příštích letech.

Tón hlasu

Ladislav Nagy

Ukázalo se už loni po ocenění Jiřího Stromšíka, že sehnat fundovaného autora – schopného obratem a obratně sepsat byť krátkou analýzu způsobu překládání vyznamenaného umělce – je potíž. Nejinak tomu bylo letos. A tak přijměte alespoň krátké zamyšlení jiného překladatele praktika, které dohromady s oběma letos otištěnými nominacemi utváří obraz Miroslava Jindry jako překladatele i člověka, mj. i proto, že se svými předchůdci nachází řadu styčných bodů.

Letošním laureátem Státní ceny za překladatelské dílo se stal Miroslav Jindra, člověk, kterého generace anglistů pamatují jako laskavého pedagoga a generace čtenářů... tak, zde je problém. Ze zvyku by se chtělo napsat, že si Miroslava Jindru pamatují generace čtenářů jako překladatele Hellera, Cohena, Ruarka, Kingsleyho Amise, Capoteho, Vidala, Boyda, Malamuda a dalších. Ta věta se doslova dere na jazyk, je tak nějak logická. A přece to tak není.

Úděl překladatele je nelehký – posloužit co nejlépe autorovi a přitom zůstat sám nenápadný, jaksi v ústraní. Když to neudělá a chce strhnout pozornost na sebe, většinou to dopadá špatně: jako když třeba Baudelaire překládal Poea do francouzštiny; anebo Nezval do češtiny. Myslím, že Miroslavu Jindrovi se tenhle úkol podařilo zvládnout dokonale. **Tón svého hlasu propůjčil Hellerovi, Updikeovi a teď i Cohenovi, ale vždy skrze češtinu slyšíme je. Možná to bylo i tím, že s těmito autory sdílí podobný smysl pro humor.**

Je neuvěřitelné, že jeho překladatelská dráha trvá již přes padesát let. Dodnes si vzpomínám, jak se mi do ruky dostal jeho první překlad – nebyl to Heller ani Amis, nýbrž román mnohem starší, *Farář wakefieldský*, kterého přeložil ještě se svou první ženou, též renomovanou překladatelkou, v hloubi padesátých let. Mnohokrát jsem se k té knize během let vracel, mimo jiné i proto, že toto půvabné dílko Olivera Goldsmitha mám rád. Znovu a znovu mě překvapuje, jak je ten jazyk dodnes živý.

Říká se, že jazyk překladu zastarává rychleji než jazyk originálu. Pokud je tohle kritérium kvality, pak v něm Jindrovy překlady ob stojí velice dobře. Možná je to dané i jistou nenápadností. Dějiny české anglistiky znají několik extrovertních překladatelů: ne snad že by chtěli měnit originál, ale prostě pojímali překlad jako něco, v čem se musí projevit, co musí nést jasnou signaturu jejich stylu – zhusta na úkor přesnosti. Je možná spravedlivé, že takové překlady zastarají nejrychleji.

Překladatel je dosti závislý na knihách, které překládá. Vynikajícího překladatele, který se nedostane ke skvostným knihám, nikdo nepozná. Miroslav Jindra měl štěstí, že se k takovým knihám dostal. Kultovní je určitě *Hlava XXII*, ale bylo by chybou zapomínat i na ostatní: především pak na Ruarka, jehož *Medojedky* se staly fenoménem české překladové literatury posledního půlstoletí. Člověk by musel dlouho pátrat v paměti a v archivech, aby našel srovnatelný příklad, tedy knihu, která se v českém překladu stala klasikou a vyšla v několika vydáních, zatímco ve své mateřské zemi se z výsluní pozornosti dávno vytratila. Kromě toho, že Miroslav Jindra narazil během své dráhy na autory zajímavé, narazil též na ty, jejichž smysl pro humor a ironii mu byl bytostně blízký. I proto mohl být výsledek takový, jaký je. Odborníci, kteří budou Jindrovo překladatelské umění analyzovat třeba někdy detailněji, jistě ocení vytříbený cit pro dialog, široký rejstřík a hlavně schopnost podat literárně hovorovou vrstvu jazyka, aniž by se text nivelizoval do čistě hovorové roviny, jak se to stává některým současným, zejména mladým překladatelům. Také budou muset – bohužel – zdůraznit vynikající zvládnutí češtiny včetně řady aspektů (aktuální členění větné, základní stylistika), které kdysi byly pokládány za standard a měly by být pokládány za standard i dnes, což bohužel tak není. Nicméně osobně jsem přesvědčen, že ať bude Jindrovo překladatelské dílo analyzováno z jakékoli strany, stejně bude třeba nakonec konstatovat, že nebýt onoho úžasného smyslu pro humor a velkorysosti ducha překladatele, ty překlady by nebyly tak působivé ani dlouhověké.

Možná je tak v souladu s Jindrovou ironií, že se mu ocenění dostalo za knihu, která v kontextu jeho překladatelské tvorby stojí tak trochu na okraji. Jistě, sbírka Cohenových básní stojí za pozornost, už jen kvůli roli, kterou kanadský písničkář sehrál v kulturním vývoji druhé poloviny dvacátého století. Na druhou stranu Cohen není žádný John Donne. A tak se vnucuje myšlenka, zda porota státní ceny literatury nepodléhá modernímu třeštění „aktuálností“. Osobně si myslím, že třeba *Květiny pro Hitlera* jsou jako básnická sbírka zajímavější a byť toto je subjektivní názor, určitě lze objektivně říct, že Jindrův převod Hellera měl a má pro českou literaturu kontext rozhodně větší. Tím se vnucuje otázka, proč by nemohl překladatel dostat cenu za knihu starou dvacet let či třicet. Vždyť co jiného dokáže ověřit kvality originálu i převodu lépe a nestranněji než právě čas. Tak či onak, letošní cena – ostatně stejně jako ty předchozí – je ve velice dobrých rukou. A nadšený čtenář může s radostí čekat na další překlad Miroslava Jindry.

